

מתן

על הפרת

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

איוב ט"ו-כ"א

מאמר הוויכוחים השני (פרקים טו-כ"א)

במחזור הנאומים השני מחמיר העימות שבין איוב ורעיו, טיעוני הצדדים היריבים נעשים חריפים ובעלי נימה עוינת. בעוד שבמחזור הראשון זירזו הרעים את איוב לעשות תשובה, ותיארו את גורלם המר של הרשעים לעומת גורלם הטוב של בעלי התשובה עתה, משנת ייאשו מן הסיכוי להחזירו בתשובה, הם מגנים אותו. ומתארים את גורל הרשעים בכונה ברורה לרמז כי גם הוא נמנה עליהם.

נאומו השני של אליפז - פרק טו

נאומו השני של אליפז קצר מן הראשון (פרקים ד-ה) וחריף ובוטה ממנו. הנאום כולל שני חלקים: בחלק הראשון (ב-טז) מדבר אליפז דברי תוכחה אל איוב; בחלק השני (יז-לה) הוא מתאר את הרשע ואת גורלו.

1. השוו בין סיום הנאום הראשון (פרקים ד-ה) לסיומו של הנאום השני (פרק טו) מה ההבדל הבולט בין שני הנאומים?
2. במה מאשים אליפז את איוב? האם תוכלו לזהות החמרה ביחס להאשמות שהופיעו בנאום הראשון?
3. עיינו בפרק ד יב-כ, מה העיקרון התיאולוגי שעליו חוזר אליפז גם בנאום זה?
4. בתארו את גורל הרשע נשען אליפז על מסורת חכמה עתיקת יומין ועל ניסיונו האישי (טו, יז-יט). מה גורלו מבחינה נפשית ומבחינה פיזית-חיצונית?

מזנהו השני של איוב לאליפז - פרק טז-יז

כפי שניתן לראות, מענהו השני של איוב לאליפז קצר ממענהו הראשון. כפי שמציין פרופ' גרינשטיין: עקב הקשיים הרבים במענה זה והסגנון המקוטע והלקוני של חלקים ממנו, קשה לקבוע בבירור אם איוב מביע בו רעיונות חדשים, או רק חוזר על הרעיונות והרגשות שהביע בנאומו הקודמים... בתביעתו לדין צדק פונה איוב אל הארץ בזעקה גדולה וחריפה: "אֶרְאֶה אֶל תְּכֵסֵי דָמַי, וְאֶל יְהִי מְקוֹם, לְזַעֲקָתִי" (טז, יח)... אולם לרגעים נדמה שאיוב מתנער מייאושו התהומי ומדבר אל ה' בלשון תחינה, שכן מבצבצת בו ההכרה כי בסופו של דבר אין מי שיוכל לריב את ריבו עם הא-ל ולהושיעו, אלא הא-ל עצמו. לפיכך הוא אומר בנימת פיוס ותקווה: "גַּם עֲתָהּ, הִנֵּה בְּשָׂמַיִם עֲדִי; וְשָׁהֲדִי, בְּמַרְמָיִם. מְלִיצִי

ניהול: ד"ר נאוה כהן • ריכוז: אילנה חדד

דפי הלימוד מבוססים על חוברת ללימוד ספר איוב בהוצאת אולפנת עופרה (2000).
כתיבה: חיה מיכאלי, ד"ר נאוה כהן, איריס הישראלי. יעוץ אקדמי: ד"ר ישראל רוזנסון
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים • טל': 02-5944555

רָעָה; אֶל אֶל-לוֹהֵ, דָּלְפָה עֵינָי. וַיִּוְכַח לְגִבֹר עִם אֶל-לוֹהֵ; וַבֶּן אָדָם לְרַעְהוּ" (טז, יט-כא). ההתנדדות הזו בין ייאוש לתקווה, בין תלונה מרה לתחינה רכה - היא המעניקה לדמותו של איוב המיוסר אמינות ועומק שאין להם תקדים ביצירות מקבילות מן המזרח הקדום.
(א"ד גרינשטיין, עולם התנ"ך, עמ' 100-101)

5. בתביעתו לדין צדק פונה איוב אל הארץ בזעקה גדולה וחריפה: "אֶרְאָ, אֶל תְּכַסֵּי דָמַי, וְאֶל יְהִי מְקוֹם, לְזַעֲקָתִי" (טז, יח). השווו את זעקתו זו של איוב לזעקותיו הקודמות: פרק טז פסוקים ז-ח, טו-יז, מה ניתן ללמוד מההשוואה?

נאומו השני של איוב (פרק יח)

בנאומו השני חוזר בלדד ומאשר את דעותיו הקודמות על תורת הגמול, והפעם דבריו ערוכים ומנוסחים בצורה ברורה יותר ופחות מורכבת מאשר בנאומו הראשון (פרק ח). עיקרו של הנאום הוא תיאור מפורט וקודר של גורל הרשע. כפי שמציין פרופ' גרינשטיין: השוואה בין מבנה הנאום הזה למבנה נאומו הראשון של בלדד (פרק ח) מעלה הבדל משמעותי ביניהם: בשניהם דבק בלדד בתורת הגמול הפשוטה והמקובלת, הגורסת כי הא-ל משלם לכל אדם גמול על מעשיו. אולם בעוד בנאומו הראשון הוא תיאר את שני הצדדים של תורת הגמול, בהעמידו את גורלו הרע של הרשע (ח, יא-טו) מול גורלו הטוב של הצדיק (שם, טז-כ), וחתם את נאומו בדברי עידוד לאיוב, בהבטיחו לו תקווה לאחרית טובה אם יחזור בתשובה (שם, כ-כב), הרי בנאומו השני הוא מתאר רק את גורלו הרע של הרשע, ואינו מתייחס כלל לגורלו של הצדיק, ואף אין בפיו מילת עידוד כלשהי לאיוב.
(א"ד גרינשטיין, עולם התנ"ך, עמ' 107)

6. במבוא הנאום (פסוקים ב-ד) מביע בלדד את מורת רוחו וסלידתו מדברי איוב. האם צודק בלדד בטענתו שאיוב מזלזל ברעים? השוו: יב, ב-ד; יג, א-ב; יז, ד.

7. עיקר הנאום (פסוקים ה-כא) מוקדש לתיאור גורל הרשע שאינו ירא א-לוהים, ואינו מציית למצוותיו. עמדו על הצבעים הקודרים וההגזמות בדרך תיאורו של בלדד את הרשע.

נאומה השני של איוב (פרק כ)

נאומו זה של איוב מופנה בעיקרו לרעים והוא אינו מדבר ישירות אל ה'. הנאום כולל שלוש פניות אל הרעים, וביניהן משובצים קטעי תלונה ובקשה הנוגעים לא-ל.

8. מהי טענתו של איוב כלפי הרעים בפסוקי הפתיחה (פסוקים א-ו)?

9. בפסוקים ז-כ מתאר איוב את המצור שהא-ל הטיל עליו על לא עוול בכפו. בחנו את המימדים השונים של המצור ובדקו מהן השלכותיו של המצור למעמדו החברתי.

10. מה מבקש איוב מן הרעים בפסוקים כא-כב וכיצד הוא מנמק את בקשתו בפסוקים כג-כז?

11. פסוקים כה-כז בפרק י"ט הם מן הפסוקים הקשים ביותר בספר כולו. מיהו הגואל אשר איוב מדבר עליו בפסוק כה? עיינו בפירוש הרשב"ם והרמב"ן מצד אחד ובציטוט שמביא הרמב"ן מדברי רשב"ע. מיהו הגואל לפי כל אחד מהפרשנים?
רשב"ם פסוק כב: וביניהן משובצים קטעי תלונה ובקשה הנוגעים לא-ל- וכי לא דיי לי במה שהקדוש ברוך הוא רודף

אחריי, כי גם אתם רודפים אותי! ומה הנאה לכם? לא תהיו שביעים מבשרי!... (כה) ואחרון - והקדוש ברוך הוא, שהוא אחרון, יקום על הארץ לנקום נקמתי מכם.

רמב"ן פסוק כה: ואני ידעתי גואלי חי - יאמר, כי ירצה שיחמולו עליו חביריו ולא ירדפוהו (ראה לעיל, כב), וירצה שיכתבון מליו (ראה לעיל, כג), אולי יחמולו עליו אחרים השומעים טענותיו, אע"פ שהוא יודע שלא יגאל באלה (ע"פ וי' כה, נד); רק הגואל אשר יוכל לגאלו הוא חי מאז, וישאר אחרון מכל הנבראים, ויתקיים לנצח, והוא הא-להים יתעלה. והמפרשים אמרו (ראה ראב"ע), כי יאמר: ארצה שיכתבון מלי (ראה לעיל, כג) לפי שהגואל אותי מיד טענותיכם הוא חי עתה, או יולד אחרי כן; כי אי אפשר שלא יהיה חכם, מִבֵּין טענותי ודבריכם, ויהיה לי לעזה. והראשון נכון יותר.

12. מה כוונתו של איוב במילים "וּמְבַשְׂרֵי אֶחְזָה אֶ-לוֹהִי" (כו) עיינו בפירוש הרשב"ם ופירושו של הרמב"ן. מה ההבדל בין שני הפירושים?

רשב"ם פסוק כו: א-לוה- שם דבר משפט, 'יושטיצא' (בלעז), כמו "א-להים לא תקלל" (שמו' כב, כז).
רמב"ן פסוק כו: ומבשרי אחזה א-לוה- כי בראותי בשרי כלה ואני חי, אדע כח א-לוה על בריותיו, כי ישיב אנוש עד דכא (ע"פ תה' צ, ג).

נאומו השני של צופר (פרק כ"ז)

נאומו השני של צופר מצטיין במבנה פשוט: עיקרו של הנאום הוא תיאור קודר ומליצי של גורל הרשע.

13. עיינו בפסוקים ב-ג. מה הניע את צופר לענות לאיוב?

14. השוו בין נאומו הראשון של צופר (פרק יא) לבין נאומו השני. מהם ההבדלים הבולטים ביניהם? שימו לב האם צופר מאשים את איוב, מה היחס בין דברי האשמה לדברי ההדרכה והעידוד. האם צופר שינה את דעתו על איוב? עיינו גם בדבריו של פרופ' קליין:

...ואולם תיאור גורל הרשע מפי צופר מוגזם, כללי ואובייקטיבי, ואין הוא רומז במילה אחת שדבריו מתייחסים אל איוב. נראה אפוא שצופר לא שינה בעיקרו של דבר את דעתו על איוב, ואין הוא בעיניו רשע גמור. לפיכך יש לראות בנאום ויכוח עקרוני בין צופר ובין איוב על תורת הגמול. בשעה שאיוב מבקש להסיק מן המקרה שלו כי תורת הגמול לא תמיד מיושמת, ולעתים צדיקים סובלים ורשעים - טוב להם, מבקש צופר להדגיש כי אין מקרהו של איוב מוכיח זאת. איוב צריך לקבל את ייסוריו בהכנעה ולקוות שהסבל שהיה מנת חלקו יכפר על חטאיו שחטא, ואז עדיין יש לו פתח תקווה, וגורלו לא יהיה כגורל אותו רשע גמור המתואר בנאום.
(י' קליין, עולם התנ"ך, עמ' 118-119)

מזנה איוב לנאומו השני של צופר (פרק כ"א)

מענה איוב לנאומו השני של צופר חותם את המחזור השני של הנאומים (פרקים טו-כא). כל עיקרו של הנאום מוקדש להפרכת הטענה המרכזית של הרעים במחזור נאומיהם השני, והיא כי ה' מנהיג את עולמו לפי אמות צדק מקובלות, וכי הרשעים מקבלים את גמולם הרע על מעשיהם. כפי שמציין פרופ' קליין:

בחימת מענהו (פסוק לד) מנסח איוב הערת ביקורת חריפה על דברי הרעים: תחת לנחם את חברם הסובל הם בוגדים בו. הביטוי "ואיך תנחמוני הבל" שבפסוק האחרון והביטוי המקביל "ותהי זאת תנחומתיכם", שבו פתח איוב את מענהו (פסוק ב), יוצרים מסגרת לדבריו. הטענה המובעת במסגרת זו היא: דברי ההבל של הרעים, המנסים

להצדיק את הא-ל ולהגן על תורת הגמול המסורתית - אין בהם משום נחמה לאיוב; מוטב שיאזינו באהדה לדבריו ויקבלו את האמת שבפיו, ובזאת הם יביאו לו נחמה. (י' קליין, עולם התנ"ך, עמ' 123).

15. מהו גורלם של הרשעים לפי דברי איוב (ז-טז)? האם איוב מקנא ברשעים? השוו לתהילים עג, ב-יג.

16. האם הצלחת הרשעים היא קצרת ימים? עיינו בדברי איוב יז-כז ופרטו את טיעוניו.

הרבה - י' חכמ

איוב הביע את משאלתו "מי יתן אפו, ויכתבוני מלי. מי-יתן בספר ויחקו. בעט פרזל וּלְפָרֶת לְעֵד, בְּצֹר יִחַצְבוֹן" (איוב יט, כג-כד). והמשאלה נתקיימה. אין אנו יודעים אומנם אם נכתבו באחד הזמנים דברי איוב בצור. אבל בספר נכתבו. וזכה הספר, וכנסת ישראל אספה אותו אל תוך כתבי הקדושה. וכך נשמרים דברי איוב לדורות עולם, הרבה יותר מאשר אילו היו חקוקים בצור. שהרבה כתובות קדמוניות שנחקקו בצורים כבר נמחקו ונשברו ונשכחו ואבדו מן העולם. ודברי איוב נמסרים ועוברים מדור לדור. וכל הסובלים והמעונים שבכל הזמנים קוראים בהם ומוצאים בהם מבע לייסוריהם שלהם ולהתלבטויותיהם שלהם. כי זאת אחת מכוונותיו של איוב בזעקותיו ובתלונותיו, להיות לפה לכל האדם הסובל ייסורים על לא עוול בכפיו. וכבר אמרו במדרש: "כל מה שארע לאיוב אירע לציון". והכוונה שיש שתלונות היוצאות מפי איוב מבטאות נאמנה את סבלות עם ישראל בגלותו. אחת הדוגמאות הבולטות לכך היא זעקת איוב: "ארץ אל תכסי דמי ואל יהי מקום לזעקתי" (איוב טז יח). שלמעשה היא זעקת כל בית ישראל על דם בניו הנשפך כמים.